

DR. REZI ELEK

NÉHÁNY SZEMPONT A KERESZTSÉG UNITÁRIUS TEOLÓGIAI ÉRTELMEZÉSÉHEZ

Az unitárius hittantörténet tanulmányozása világosan előnkbe tárja a keresztség unitárius teológiai értelmezésének és gyakorlatának fontosabb állomásait¹. De tekintettel a keresztyén teológiában tapasztalható újabb átértékelésekre a keresztelés „lényegére”, jelentőségére és „érvényességére” vonatkozóan néhány észrevételt szeretnénk megszólaltatni.

A római katolikus Hittani Kongregáció a *Dominus Jesus*² kezdetű dokumentumát 2000. szeptember 5-én tette közzé, amelyet Joseph Ratzinger bíboros, akkor még a kongregáció prefektusa és Tarcisio Bertone nyugalmazott Vercelli érsek, titkár írták alá. A dokumentum világszerte nagy visszhangot váltott ki, különösen a protestánsok körében. A dokumentum negyedik fejezetének 16. pontja nyugtalanságot okozott. Ebben ugyanis az áll, hogy „Krisztus egyetlen egyháza a katolikus egyházban létezik (áll fenn – *subsistit*), amelyet Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök kormányoznak.”³ A „többi” keresztyén egyház érvényességének kritériumait a következőkben határozza meg:

1 Kénosi Tözsér János – Uzoni Fosztó István, *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*. Fordította Márkos Albert. Kolozsvár 2005; Boros György, *Szertartások és vallási szokások az unitárius egyházban*. Kolozsvár 1932; Gellérd Imre, *Esszék a gyakorlati teológia köréből*. Chico 1991; Balázs Mihály, *Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén*. Budapest 1988; Ferencz József, *Egyházszerartási dolgozatok*. Budapest 1878; Ferencz József, *Hittan*. Kolozsvár 1902; Ua, *Második átdolgozott kiadás* (Gálfi Lőrinc és Vári Albert). Kolozsvár 1943; Borbély István, *A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században*. Kolozsvár 1914; Benczédi Pál, *Az unitárius hitelvek kifejlődése*. Kolozsvár 1934. Tóth György, *Az unitárius egyház rendszabályai*. Kolozsvár. III. 34. 89.

A *Keresztyén Magvetőben*: Bárka József, *Keresztelésünk érvényessége a katolikus egyházjog és a saját egyházjogunk szempontjából*. LI (1916) 214. 260; Simén Domokos, *Egy protestáns pap, aki a protestántizmust és Krisztus evangéliumát megtagadja, és még valami*. VIII (1873) 67; Gyöngyösi István, *Észrevételek egyházi szertartásainkat illetőleg*. VII (1883) 132; Vári Albert, *Ünnepünk és szertartásaink*. XLVII (1912) 13–19; Boros György, *Az unitárius egyház szerartási formulái*. XVIII (1873) 195; Borbély István, *Egyházszerartásunk célja és lényege* 78 (1972) 101; Szombatfalvi József (közlő), *Egy 18. századi szabályzat az erdélyi unitárius istentisztelet és szertartások végzéséről*. 93 (1987) 22; Gellérd Imre, *A keresztelés időszerű kérdései*. 81 (1975) 31; Török Áron, *Hogyan készülök az úrvacsorára?* 81 (1975) 226; *Unitárius istentisztelet és szerartási rend* (Tervezet). 91 (1985) 209–226.

2 *Dominus Jesus*. A Hittani Kongregáció Nyilatkozata. Fordította: Diós István. Budapest 2000.

3 *Studia Theologica Transsylvaniaensia*. A Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola teológiai folyóirata. 3 (2002). Gyulafehérvár 2002. Innen: Székely Dénes, *A Dominus Jesus és az üdvösség misztériuma*. 126.

Igazi helyi egyházak azok, amelyekben létezik az apostoli folytonosság (*successio apostolica*), megvallják Krisztus valóságos jelenlétét az eukarisztiában, jóllehet tagadják a pápai primátust. Ezek az ortodox egyházak, amelyekben – a dokumentum szerint – Krisztus jelenvaló és tevékeny.

Más egyházi közösségeknek minősülnek azok az egyházak, amelyek nem őrizték meg az apostoli folytonosságot (az érvényes püspökszentelést), és nem fogadják el az eukarisztikus jelenlétet, de keresztség által közösségben vannak. A keresztség azonban nem tökéletes a római katolikus egyházzal, s így azokat ezért nem is lehet a szó sajátos értelmében egyházaknak tekinteni vagy nevezni.

A békétlenkedő és értetlenkedő protestánsoknak csak annyi a vigasztalás a dokumentumból, hogy „Krisztus Lelke nem vonakodik felhasználni őket is az üdvösség eszközéül.”⁴ A protestánsoknak tehát csak egyetlen „sovány” reménységet hagyott a dokumentum, hogy magukat egyháznak tekintsék, s ez a keresztség volt.

A keresztség érvényessége körüli véleménykülönbségek azonban a hazai protestáns egyházakat is foglalkoztatták. A református zsinati előmunkálatok során némelyek az unitárius keresztség érvényességét azzal kérdőjelezték meg, hogy mi nem használjuk a Mt 28,19-ben olvasható ún. keresztelezési formulát a keresztelezés szertartási aktusának mozzanataként. Ez a számonkérés azt sejtette, hogy református testvéreink a keresztség érvényességét nem annak hittartalmától, hanem formájától teszik függővé. A zsinati előmunkálatokat előkészítő teológiai-ökumenikus és liturgiai bizottság ezért külön foglalkozott az unitárius keresztség „elfogadásának” kérdésével, és abból indult ki, hogy „szem előtt kell tartanunk az erdélyi magyar keresztény egyházak sajátos helyzetét, tekintettel kell lennünk együttélésünk több évszázados múltjára és egyházaink jelenlegi jó testvéri viszonyára.”⁵ A bizottság – amelynek előterjesztője Kozma Zsolt, elnöke Juhász Tamás – az alapos mérlegelés után megfontoltan és keresztény lelkületből fakadóan a következő javaslatot terjesztette elő: „Mindezek alapján a bizottság javasolja, hogy a Romániai Református Egyház Zsinata törvényesítse azt a már évszázados és máig is meglévő gyakorlatot, hogy az unitárius egyházból áttérőket nem kereszteli meg másodsor.”⁶

Tény, hogy a keresztség teológiai értelmezése és gyakorlata körül megoszlanak a teológiai álláspontok⁷, amit természetesnek is tartunk, és távol áll tőlünk,

4 *Dominus Jesus*. 126.

5 Zsinati előmunkálatok teológiai-ökumenikus és a liturgiai bizottság előterjesztései. *Az Út*. XXIX. évf. 2003. 2. szám. 73.

6 Uo. 77.

7 Niesel, Wilhelm, *Az evangélium és az egyházak*. Kolozsvár 1979; Goppelt, L., *Az Újszövetség teológiája*. Budapest 1992. (II. kötet 13–20); Douma, J., *A gyermekkeresztség és a megtérés*. Budapest 1991.

hogy egy mesterségesen egységes álláspont kialakítására törekedjünk, vagy eldöntsük azt, hogy „kinek van igaza”. Mindenkit a maga felfogása nyugtat meg, vagy üdvözít.

Mindenekelőtt emlékeztetni szeretnék arra, hogy az unitárius reformáció – akárcsak más reformatori irányzatok – azokat a szertartásokat tartotta meg, amelyek a Biblia tanításain alapultak. Dávid Ferenc már 1567-ben így vélekedett: „Ennek utána az Krisztus az ő igaz evangéliumában, két jegyet, két pecsétet adott, tudniillik az keresztséget és az Úrnak vacsoráját és ennek minden formáját, minden rendét szépen előnkbe adta, hogy úgy éljünk vele, amint ő parancsolta.”⁸

Napjaink unitárius teológiája ragaszkodik a dávidferenci örökséghez, és úgy értékeli, hogy a keresztség helyes értelmezésének kiindulópontja a Biblia, közelebbről az Újszövetség. Ezért első vizsgálódási területünk az Újszövetségnek a tudósításai, tanításai, leírásai a keresztségről.⁹

Tény, hogy Jézus nem keresztelt (Jn 4,2) – legalábbis az evangéliumok tudósításai szerint. Ő maga megkeresztelkedett Keresztelő János gyakorlata alapján a Jordán vizében (Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–23; Jn 1,29–34). Keresztelő János a *metanoia*, az erkölcsi megtérés jegyében keresztelt, a próféták felhívásaihoz csatlakozott, és Isten közelgő országának távlatait nyitotta meg. Hangsúlyozta, hogy a vízzel való keresztség nem elég Isten országának elnyerésére. Szükség van a szentlélek (viszonyt fejez ki Istennel), sőt a tűz általi keresztségre, mert ezek által lehetünk igazán részesei Isten országának (Mt 3,11; Mk 1,8; Lk 3,16; Jn 1,35; ApCsel 3,5). János megnyilatkozásaiból azt következtethetjük, hogy az általa gyakorolt keresztség értékben többet jelentett a korábbi „keresztségnél” (beavatási rituálénál), de „mögötte állt” a későbbi keresztségnél.¹⁰

A keresztséget Jézus tanítványai mint felvételt és beavatást, azaz a valahová, valakihez való tartozás megjelölésének aktusát gyakorolták (ApCsel 2,38; 2,41; 8,12; 8,36; 8,38; 9,18; 10,47). Az idézett helyekből kitűnik, hogy a keresztség által a megkeresztelt belépett a Jézus-követők közösségébe, és ezután Jézus-hoz, illetőleg Istenhez „tartozott”. Ezt Pál apostol is megerősíti az 1Kor 12,13-ban: „Hiszen egy lélek által mi is mindnyájan egy testté kereszteltettünk meg, akár zsidók, akár görögök, akár rabszolgák, akár szabadok...”. Sőt említi, hogy a római gyülekezet tagjai „Jézusban – s itt összekapcsolja a halálával – „kereszteltettek meg” (Róm 6,3).

Az Újszövetségből kitűnik, hogy a tanítványok missziói szempontból ajánlották a keresztséget. Különösen hivatkozhatunk az ApCsel 2,38 megállapításai-

8 Dávid Ferenc, *Rövid magyarázat*. Kolozsvár 1910. 13.

9 Sztankóczy Zoltán, *A keresztség az Újszövetségben*. Keresztény Magvető 106 (2000). 9–17. A szerző tanulmányában alaposan tárgyalja a keresztség újszövetségi vonatkozásait. Lásd még: Goppelt, L., *Az Újszövetség teológiája*. Budapest 1992. (II. k. 13–20).

10 Haag, Herbert, *Bibliai Lexikon*. Budapest 1989. 958.

ra: „Péter így válaszolt: »Térjete meg, és keresztelkedjete meg valamennyien [nem tesz különbséget felnőtt és gyermek között] a Jézus Krisztus nevében, bűneitek bocsánatára és megkapjátok a szentlélek ajándékát.«” [Ezt ígéri a gyermekeknek is a 2,39-ben: „Mert nektek lett az ígélet és gyermekeiteknek.”]

Ebben a felhívásban három elem összekapcsolódását látjuk:

a) Megtérés (megváltozás, metanoia) – ami azt jelenti, hogy megmarad az a bűnbánati jelleg, amely János keresztségét is jellemezte.

b) Jézus nevében történik. A Jézus nevére való hivatkozás nem valami különös dolgot jelentett és nem volt szokatlan, mert az ő nevére hivatkoztak a gyógyítások esetében is. A Jézus nevére való hivatkozás a Jézussal való közösséggel kapcsolta a megkereszteltet.

c) A szentlélek ígérete. Ez a hivatkozás az Istennel való közösség jelenlétére, megtapasztalhatóságára vonatkozhatott. De megtörtént az is, hogy a szentlélek kiáradását (jelenlétét) nem kötötték össze a kereszttel. Például az első pünkösdi alkalmával, amikor/ahol a szentlélek kiáradása megelőzi a keresztséget (ApCsel 2,1-6). Péter beszéde is ezt támasztja alá (ApCsel 2,14-36).

A fentiekben említettek nem teológiai értelmezések, hanem csak tárgyi összefüggések, de a teológiai értelmezéshez segítséget nyújtanak.

Az említett missziói szempont mellett még két mozzanatot említenek, amelyek a tanítványokat a kereszttelés gyakorlására indította:

A *kiküldési felhívás*, amely a Mt 28,19-ben olvasható: „Elmenvén tegyetek tanítványokká minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében.” Márk szövege egyszerűbb és érthetőbb: „Menjete el szerte az egész világba, hirdesséte az evangéliumot minden teremtménynek” (Mk 16,15).

Ez a felhívás azonban a feltámasztás utáni eseményekhez kapcsolódik, amelynek eredetisége kétségbe vonható. Ugyanis a többi kiküldési felhívásban a kereszttelésre való megbízás nem szerepel, még utalás sem történik rá (Mk 16,15-18; Lk 24,46-49).¹¹

Mindenesetre a kiküldetés által a tanítványok megbízást kaptak arra, hogy Jézus nevében működjenek, és ez vonatkozhatott a kereszttelésre is. De ha Jézus nevében működtek, értelmetlen lett volna a trinitárius-formula nevére/nevében keresztelni. Ez nem Jézussal, hanem a háromságtannal hozta volna közösséggel a megkereszteltet, márpedig mindenütt a Jézussal való közösségről van szó. Sokkal elfogadhatóbb, ha egyszerűen Jézusra vagy Istenre hivatkoztak. Ezt támasztják alá a bibliai helyek is.

¹¹ A kiküldési felhívásokban a tanításon van a hangsúly, sőt Pál ki is jelenti: „...akár én, akár azok: így prédikálunk, és ti így lettete hívökké”. (1Kor 15,11). Tehát világos, hogy nem a kereszttelés, hanem a prédikálás által lettete hívökké.

További mozzanatként azt a tényt említik fel, hogy *Jézus megkereszteltette magát* Keresztelő Jánossal. Erre azért hivatkoznak, hogy igazolni tudják azt, hogy a keresztség nem esetlegesen előállott, illetve alapított szertartás.

Az Újszövetség úgy tekinti a keresztséget, mint beavató szertartást, amely mindenki számára szükséges, aki Istenhez (vagy Jézushoz), a hívek közösségébe akar tartozni, és részese kíván lenni Isten országának.

Az evangéliumi tanítás világosan igazolja, hogy Jézus tanításában a keresztség nem foglalja el azt a helyet, amelyet a dogmakereszténység később neki tulajdonított: büntörlő, üdvyszerző jelleg, a kegyelem csatornája stb. Ha Jézus a keresztségnek bünbocsátó, üdvyszerző jelleget tulajdonított volna, akkor a keresztelést föltétlenül felhasználta, gyakorolta vagy ajánlotta volna. De tény az is, hogy Jézus vallása nem a külsőségeken, a ceremóniakon alapult. Ő a belső valóság megélését sürgette. Egyébként is: kijelentése egyértelmű a követését illetően, amelynek ismertetőjegyéül a szeretetet és nem a keresztséget jelölte meg (Jn 13,35).

Meggyőződésünk szerint a keresztség „nem célérték, hanem eszközérték”. Ezen azt értjük, hogy a keresztelés elindít egy folyamatot, az Istennel való közösségünk folyamatát (a *Valakihez-tartozás*). E folyamat kiteljesítésére készletti nemcsak a megkereszteltet – aki még öntudatlan –, hanem kisebb (család) és nagyobb közösséget (egyház) is. Ugyanis a valakire vagy valaki nevére való hivatkozás azt fejezi ki, hogy a megkeresztelt kapcsolatba kerül azzal, akire vagy akinek a nevében megkeresztelkedik. Jelen esetben Istennel, még ha ez a kapcsolat törekénynek látszik is. De a folyamat elindult, s ennek kiteljesedése fölött maga Isten örködik. Ezért ajánljuk a gyermeket az ő gondviselésébe.

Ezzel szemben a dogmakereszténység szemléletében a befejezettség ténye nyomul előtérbe: lemossa a bűnöket, üdvösséget szerez (habár e tekintetben is megoszlanak a vélemények). Unitárius teológiai szempontból tehát nem valami statikus új állapotról van szó, hanem egy dinamikus új állapotba való belépésről, amelyből a megkereszteltnek sem szabad(na) kiesnie.

Teológiai szempontból fontos a valakihez tartozás mellett a *valahová* való tartozás körvonalazása is. A keresztelés által a gyermek egy közösséghez, konkrétan a keresztyén unitárius anyaszentegyházhoz fog tartozni. Ez a tudat nyitja meg azt a nevelői folyamatot, amelynek eredményessége a szülőktől, a kereszt-szülőktől, a gyülekezettől függ. A keresztelés pusztá ténye ugyanis, bármilyen formulát használjunk és bármennyire ceremóniális legyen is, még senkit sem tesz keresztyénné, de megnyitja az utat, felkínálja a lehetőséget, hogy a megkeresztelt Jézus követője, Isten országának munkása legyen. A keresztség tehát alkalom arra, hogy Jézus tanításai szellemében keresztyéni mivoltunkban épüljünk, másokat is építsünk, és végcélként Isten országát munkáljuk.

Ezek tudatában az unitárius felfogás szerint a keresztelésnek nemcsak a megkeresztelendőre, hanem a szülőkre, a keresztszülőkre is nevelő hatása van,

mert felébreszti a keresztyényi felelősség és köteleességteljesítés nemes erényeit. A felelősséget pedig Isten előtt fel kell mutatni.

A keresztelés lényegére nézve összegezőként helyesnek vélem Gellérd Imre megállapítását: „A keresztelés az a vallásos szertartás, amelyben a megkereszteendő gyermeket Istennek és a gyülekezetnek bemutatjuk, életéért hálát adunk, a szülőket és a keresztszülőket a gyermek unitárius keresztyény szellemben való nevelésre elkötelezzük, a megkeresztelt gyermeket egyházunk tagjai közé ünnepélyesen felvesszük, s életére, s a jézusi szellemben való további fejlődésére Isten áldását kérjük.”¹²

Ezáltal válik a keresztség az ember és a gyülekezet formálás, nevelés eszközévé. Ezért nem tanácsos – csak kivételes esetekben – a háznál végzett keresztelés, ugyanakkor az sem helyes, ha az istentiszteletet követő keresztelési szertartásról a hívek egy része kivonul (sajnos tapasztalhatjuk egyes gyülekeze-teinkben).

A keresztség teológiai értelmezésével kapcsolatosan meg kell vizsgálnunk a *keresztelesi formulát*.¹³ Egyes keresztyény felekezetek ugyanis csak akkor tartják érvényesnek a keresztséget, ha a Mt 28,19-ben található trinitárius formulát használják a keresztelés alkalmával: „Elmenvén tegyetek tanítványokká minden népeket megkeresztelvén őket az Atyának, a Fiúnak, a Szentléleknek nevében.”

Az unitárius teológia mellőzi a trinitárius formulát, amelyre nézve néhány érvt szeretnék felsorakoztatni:

1. A keresztyény keresztség módjáról az Újszövetség nem tesz említést, főleg arra vonatkozóan, hogy a kereszteleő személy vagy a megkeresztelt – természetesen ha felnőtt volt – mit is válaszolt. Valószínűen használatban volt valamilyen formula, a mozdulathoz valamilyen szavakat hozzáfűztek, de az eredeti szöveg semmiképpen nem lehetett a Mt 28,19-ben említett, mert az nem Jézustól származott, hanem egy közösségben formálódott ki. Hivatkozhattak az Úr nevére, a Názáreti Jézusra, Isten fiára stb., de sohasem a trinitárius formulára.

2. Jézus a trinitárius formulát életében nem tanította, a feltámasztás utáni eseményekhez kapcsolódik, és így annak eredetiségét a bibliakutatás némelyik irányzata kétségbe vonja.¹⁴

3. A tanítványok sem ismerték, mert ha ismerték volna mint Jézus meghagyását, akkor használták is volna. Ők, mint említettük, egyszerűen Jézus nevére vagy nevében kereszteltek.

¹² Gellérd Imre, *Esszék a gyakorlati teológia köréből*. Chico 1991. 32.

¹³ A keresztelesi formula unitárius hittantörténeti áttekintésére nézve, vö. Gellérd Imre, i.m. 19–28.

¹⁴ Simén Domokos, *A Szent Háromság eredetének és kifejlődésének története*. Pest 1872; Buz-zard, F. Anthony – Hunting, F. Charles, *The Doctrine of the Trinity*. Lanha – New York – Oxford 1998.

4. Euszébiosz (kb. 260–340) caesareai püspök, a keresztény egyháztörténet-írás atyja említi, hogy az eredeti szöveg így hangzott: „Menjetek és szereztek tanítványokat minden nép közül az én nevemben, tanítván őket mindazok teljesítésére, amiket nektek megparancsoltam” (igazi kiküldési felhívásnak tűnik).

5. Ha fellapozzuk köztiszteletben álló lexikonainkat, mindenik utal a Mt 28,19 kétséges voltára. Például a Herbert Haag-féle római katolikus teológiai lexikonban ezt olvashatjuk: „A Szentháromság nevében keresztelés formulája valószínűen nem Jézustól, hanem a közösségben alakult ki”¹⁵. A *The Oxford Dictionary of the Christian Church* szerzői szerint „a legújabb bibliakritikai megállapítások valóban kétségbe vonják a Mt 28,19 eredetiségét”.¹⁶

6. Meggyőződésünk, hogy a kerstség lényege nem egy formula formális ismétlésében gyökerezik, hanem a felkínált és megtapasztalható folyamat-elindítás lehetőségeiben (tanítás, nevelés).

Ha a trinitárius formula annyira fontos, mert „anélkül a víz csak víz marad”, és ezáltal külsőségekre: a vízre, az Ige-formulára helyezzük a hangsúlyt, nem kerülünk-e szembe a jézusi meghagyás követelményével: „lélekben és igazságban” éljük meg az Istennel való kapcsolatunkat? A lélek szerinti vallásosság helyett nem leszünk-e mi is a külső, a ceremonális vallásosság elkötelezettjei? A válasz, úgy érzem, kézenfekvő!

A napjainkban használatos „unitárius formula” az „egy, örök, igaz Isten” nevében hangzik el: „Én téged, N., megkeresztellek az egy, örök, igaz Isten nevében, és felveszlek az unitárius keresztény egyház tagjai közé, Jézus követésére. Ámen.”¹⁷

Meggyőződésem, hogy az „unitárius formula” nem a trinitárius formulával való éles szembenállást jelenti (ahogy ezt egyesek feltételezik), hanem kifejezi a monoteizmus lényegét és az Istenhez való hűséges elkötelezettséget.

Az unitárius teológiai felfogásban és egyházi gyakorlatban folyamatosan jutottunk el oda, hogy napjainkban már nem használjuk a trinitárius formulát. A „formula-váltás” folyamatának gazdag hittantörténeti irodalma van, amely tükrözi a szélsőséges reformtörekvéseket és a megfontolt álláspontokat. Példa erre az a reformtörekvésekkel szembeni álláspont, amelyet az 1913. évi egyházi főtanács ülésen Ferencz József püspök fogalmazott meg: „A keresztelési formula az evangéliumi szöveg szerint van megállapítva, módosítását nem ajánlom, mert olyan

15 Haag, i.m. 959.

16 *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. Edited by Cross, L. F. London – New York – Toronto 1957. 125.

17 Az unitárius egyház istentiszteleti és szertartási rendje. 6. Jóváhagyta az 1999. november 16–17. napjain Vargyason tartott Zsinat 7/1999 és 10/1999 Jkv. határozataival elrendelte és az istentiszteleti és szertartási rend kötelező érvényű bevezetését.

dogmai, s esetleges teológiai vitatkozások színterévé tenné a Főtanácsot, amelyből több kár származna, mint haszon”. Sőt kijelenti a lelkészeknek, hogy „tartsák magukat szorosan azokhoz, mert ellenkező esetben kénytelen lenne a legszigorúbb eljárást alkalmazni azokkal szemben, akik individuális vallásos meggyőződésből kiindulva egyházunk megalapítása óta megállapított és gyakorolt keresztelési formulát megváltoztatni megkísérelnék.”¹⁸

A püspök határozott kiállása ellenére az Unitárius Lelkészkör 1922-ben ismét napirendre tűzte az istentisztelet és szertartások egységesítésének reformját. Bizottságot küldött ki egy liturgiai tervezet elkészítésére. A bizottság előadójának Keresztesi Dénes lelkészt választották. A munkálatok elvégzése után Keresztesi Dénes a következőket jelentette: „Ismételten hangsúlyozzuk, hogy korántsem a minden áron újítás vágya, vagy felforgatási tendencia, hanem csak a célszerűség vezetett a tervezetben kontemplált módzatokra. Az a gondolat, hogy céltudatos, egységes rendszerrel eredményesebben munkálhatjuk hitéletünk fellendítését. Jelszavunk az apostol buzdítása: »Mindenek ékesen és szép renddel legyenek.«¹⁹

Az egységesítés reformja a keresztelésre nézve azonban kevés eredménnyel járt, mert 1943-ban az átdolgozásban megjelent Ferencz József-féle *Hittanban* még így fogalmazza meg a keresztség lényegét és gyakorlatát: „A keresztelés a kisdedeknek a keresztény egyházba való külső beavattatása. Történik úgy, hogy a pap, kinek tisztében áll a keresztelést végrehajtani, a kisded fejére tiszta vizet önt, mialatt ezeket mondja: Én keresztelek téged, N., az Atyának és a fiúnak és a szent léleknek nevében.”²⁰ Magyarázatként hozzáteszik a Mt 28,19 használatára vonatkozóan: „Nem egyebet jelent, mint azt, hogy aki megkeresztelkedik, köteles aszerint a tudomány szerint élni, amely az Atyának akaratából a fiú által kihirdetett és a szent lélek ereje által elterjesztett: más szókkal köteles a keresztény hitben megmaradni és annak megfelelő erkölcsös, nemes és tiszta életet folytatni, amint azt a tiszta víz is jelképezi.”²¹

A magyarázkodásokat igyekezett feloldani a hetvenes években az egyház, amikor az Egyházi Képviselő Tanács a Misszió Bizottság javaslatára az 1974. évi lelkészi értekezletek témájául istentiszteletünk és szertartási rendünk reformját jelölte meg, „azzal az elgondolással, hogy a munka eredményeképpen szülessen meg istentiszteleti rendünk régen óhajtott egységesítése, illetve a jelen kívánalmainak megfelelő reformja.”²² A munka eredményes elvégzése érdekében kö-

18 Rezi Elek, *Ferencz József teológiai munkássága*. Kolozsvár 1989. 201–202.; Lásd még: Gál Kelemen, *Kilyéni Ferencz unitárius püspök élete és kora*. Cluj 1936. 195–196.

19 Boros György, *Szertartások és vallási szokások az unitárius egyházban*. Kolozsvár 1932. 30.

20 Ferencz József, *Hittan*. Második átdolgozott kiadás. Átdolgozták Gálfi Lőrinc és Vári Albert. Kolozsvár 1943. 103.

21 Ferencz, i.m. 103.

22 *Istentiszteletünk megújulásának útján*. Keresztény Magvető 80 (1974). 170.

rönként előadókat kért fel, akik az elhangzott előadások és megbeszélések után összegezték a javaslatokat. Az előadásokat általában Gellérd Imre, Szabó Árpád és Lőrinczi László tartották, a körönkénti összegező javaslatokat Fazakas Ferenc, Simó Attila, Gellérd Imre és Fülöp Árpád terjesztették a Misszió Bizottságon keresztül az Egyházi Képviselő Tanácsnak.

1975-ben a Főtanács elhatározta, hogy a következő évben lelkésszente-léssel egybekötött zsinati-főtanácsi gyűlést tart, amelyen napirendre tűzi az istentiszteleti és szertartási rend egységesítésének kérdését is. Az 1976. december 4–5-én Marosvásárhelyen tartott zsinati-főtanácsi ülés azonban a kérdés megtárgyalását levette napirendről, így nem született határozat. A zsinati beszámolóban ezt olvashatjuk: „A zsinati Főtanács vasárnap, december 5-én reggel 8,00 óra-
kor folytatta munkálatait az istentisztelet és szertartások egységesítése napirendi pontnak a tárgyalásával. E sürgető és már régen megoldásra váró kérdésben sajnos most sem született határozat, mert a zsinati Főtanács levette tárgysorozatáról és kiadta az egyházköröknek további előkészítés végett.”²³ Az egyházkörök „további előkészítésének” munkája sajnos akadozott, lassan haladt előre.

A *Keresztény Magvető* szerkesztő bizottsága 1985-ben úgy határozott, hogy újból az érdeklődés középpontjába helyezi a kérdést azzal, hogy tervezetként leközli a folyóiratban. Megállapították, hogy „az itt közölt tervezetnél figyelembe vettük a Misszió Bizottság javaslata mellett az egyházköri közgyűlések és a körök képviselőiből alakult bizottság szempontjait és észrevételeit. Reméljük, hogy ezzel megteesszük az első lépést az istentiszteleti és szertartási rend egységesítése és korszerűsítése felé.”²⁴ Indoklásuk: „Mindez azt az igényt támasztja alá, hogy istentiszteletünknek meg kell újulnia. Először tartalmában kell a hívő ember lelki igényeihez alkalmazkodnia és kérdéseire megnyugtató választ adnia. Ugyanakkor nem hanyagolható el a forma sem, mint amely a közlés leghatalmasabb eszköze.”²⁵

Ez a „tervezet” szolgált alapul az 1999. november 16–17-én Vargyason tartott zsinati ülés azon határozatának, amely elrendelte az istentiszteleti és szertartási rend kötelező érvényű bevezetését. A kereszteleési formula, amelyet a zsinat elfogadott, a tervezethez képest alig változott: „Én téged, N., megkeresztellek az egy, örök, igaz Isten nevében, és felveszlek az unitárius keresztény egyház tagjai közé, Jézus követésére. Ámen”. A kereszteleési szertartással kapcsolatos szempontok nem változtak. Meggondolandó azonban, történjen-e kereszteleés nagy ünnepeinken?

23 Zsinati Főtanács. *Keresztény Magvető* 82 (1976) 232.

24 *Unitárius istentisztelet és szertartási rend* (tervezet). *Keresztény Magvető* 91 (1985) 209. Az ajánlott kereszteleési szöveg: „Én téged, N., megkeresztellek az egy, igaz, élő Isten nevében, és felveszlek az unitárius keresztény egyház tagjai közé, Jézus követésére. Ámen”. 209.

25 Uo. 209.

Összegezőképpen: véleményem szerint a keresztség érvényessége mellett nem fő teológiai szempont a formula használata. A lényeg az, hogy mit értünk a keresztségen, és mi célból gyakoroljuk. Természetesen ez még nem azt jelenti, hogy ne lenne jelentősége magának a „formulának” is, de az alapvető szempont az evangélium szerinti, hittel és szeretettel teljes keresztényi élet megélése.

HELMUT WEISS

KULTÚRA, NYELV ÉS VALLÁS: EURÓPA MEGBÉKÉLÉSÉNEK ESÉLYEI VAGY AKADÁLYAI?¹

Talán fölösleges is mondanunk: a téma annyira széleskörű, hogy egy folyóirat-közlemény keretei közt nem lehet minden részletét körüljárni. Csak néhány olyan pontot kísérek meg kiemelni, amelyeket „az emlékezet gyógyítása” szempontjából relevánsnak tartok.

Természetesen valamennyi, a címben szereplő szó pontosabb meghatározásra szorul ahhoz, hogy ezekről érdemben beszélhessünk. De mit akarok *én* mondani, amikor kultúráról beszélek – és mit gondol az *olvasó* e szó hallatán? Milyen társításokat hordoz ez a szó az önök nyelvén? Hiszen az angol *culture* szónak más „csengése” és színezete van, mint a német *Kultur*nak vagy a magyar *kultúrának*.

Vallás – ehhez a szóhoz és a vallás jelenségéhez számtalan, évtizedes vita fűződik a vallástudományban, a valláspszichológiában, a vallásszociológiában stb. Sőt még a politikában is, az európai alkotmánnyal kapcsolatos vitában is felmerült a kérdés, hogy milyen szerepet töltött be a vallás Európa történetében, s ennek értelmében kerüljön a bevezetőbe utalás Istenre vagy ne? Lesz-e egyáltalán „lelke” Európának vallás nélkül? Aki vallásról beszél, azonnal viták sodrába kerül, olyan vitákéba, amelyek a vallás haláláról vagy az új vallási mozgalmak életre keléséről szólnak.

S íme egy másik szó: *megbékélés* – nagyon fontos emberi folyamat, amelynek viszont erős vallási és teológiai töltete lehet. Hogyan beszéljünk a megbékélésről?

Az *Európa* szó is nehéz helyzetbe hoz: hol kezdődik Európa, hol van vége – ezt a kérdést rendkívül éles vita kíséri, amelynek politikai és gazdasági következményei vannak.

Az olyan témákról való beszédben, amelyekhez eltérő szempontokból lehet közelíteni, s amelyek különböző képzetet és társítást hordoznak, óhatatlanul irritációk merülnek fel – ezért fontos, hogy a beszélő világossá tegye pozícióját és felfogását, majd az, hogy odafigyeljen *partnere* beszédére is. Milyen kiindulópont az, amelynek segítségével egyáltalán kommunikálhatunk? Próbáljuk meg kölcsönösen megérteni egymást és fejlődünk ebben, azaz mindabban, ami közös

¹ *Az emlékezet gyógyítása* című konferencián elhangzott előadás publikálásra szerkesztett változata; Borbély Viktória fordítása.